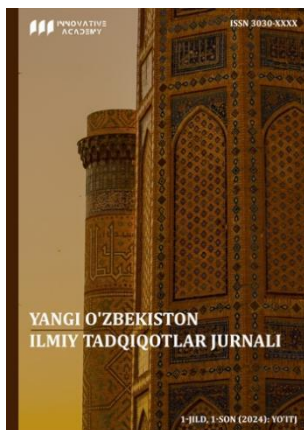

RAQAMLI DUNYODA “MEN” TUSHUNCHASINING O‘ZGARISHI

Tuychiyeva Elvira Sag'dulla qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

2-son davolash fakulteti 119-guruh talabasi.

Ilmiy rahbar Ph.D.Dots

Umarova Farida Saidikromovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17596635>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 9-noyabr 2025 yil

Ma'qullandi: 11-noyabr 2025 yil

Nashr qilindi: 13-noyabr 2025 yil

KEY WORDS

raqamli identitet, shaxs, "men" tushunchasi, virtual dunyo, sun'iy intellekt, ijtimoiy tarmoqlar, o'zlikni anglash, raqamli xavfsizlik, self-sovereign identity, identitet nazorati, raqamli transformatsiya, psixologik ta'sir

ABSTRACT

Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning "Men" — shaxsiy identitet tushunchasiga ta'siri tahlil qilinadi. Virtual va real identitet orasidagi ziddiyatlar, Self-Sovereign Identity (SSI) konseptlari, identitet nazorati modellar, shuningdek psixologik stress, solishtirish, identitet xavfi va ijtimoiy manipulyatsiya masalalari ko'rib chiqiladi. Yakunda, raqamli dunyo sharoitida inson o'zligini saqlab qolish uchun ilmiy asoslangan tavsiyalar taqdim etiladi.

Kirish

Zamonaviy jamiyat raqamli transformatsiya bosqichida bo'lib, inson hayoti texnologiyalar bilan chambarchas bog'lanib bormoqda. Internet, ijtimoiy media, sun'iy intellekt va virtual olamlar shaxsning o'zini anglash, identiteti va "Men" tushunchasiga yangicha kontekst keltirdi. Avvalgi davrlarda shaxs real tajriba va ijtimoiy muloqot orqali shakllangan bo'lsa, hozirgi axborot asrida "Men" tushunchasi ma'lumotlar, profilingiz, onlayn izlar, algoritmlar va identitet nazorati bilan chambarchas bog'liq bo'lib qoldi.

Asosiy qism

Raqamli texnologiyalar rivoji inson hayotining barcha sohalarini o'zgartirib yubordi. Bugun inson o'zining "Men" ini nafaqat jismoniy dunyoda, balki virtual makonda ham namoyon etadi. Raqamli "Men"— bu insonning internetdagi shaxsiy axborotlari, ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi, raqamli izlari va onlayn identifikatsiyasi orqali shakllanadigan yangi ijtimoiy fenomen hisoblanadi [1]. Bu tushuncha shunchaki texnik identifikatsiya emas, balki shaxsning o'zini qanday ko'rsatishi, boshqalar tomonidan qanday qabul qilinishi va o'z-o'zini idrok etishiga ham ta'sir etadi.

Raqamli identitetning shakllanishi

Raqamli identitet insonning virtual makondagi o'zini namoyon etish shaklidir. U ijtimoiy tarmoqlar, davlatning elektron xizmatlari, onlayn platformalar va raqamli izlar orqali bosqichma-bosqich shakllanadi. Zamonaviy axborot muhitida shaxs o'z "Men" ini nafaqat real hayotdagi tajribalar asosida, balki algoritmlar, profilingiz va raqamli faoliyat bilan chambarchas bog'liq holda quradi.

Shaxsning raqamli identiteti ikki asosiy qatlamda shakllanadi:

1. Inson tomonidan yaratiladigan obraz — postlar, rasm, muloqot uslubi, idealizatsiya qilingan "Men".
2. Texnologik tizimlar tomonidan ishlab chiqiladigan raqamli profil — kuzatuv ma'lumotlari, tavsiyalar, algoritmik tahlil.

Bu ikki qatlam o'zaro to'qnashganida real va virtual identitet o'rtasida farq paydo bo'ladi. Ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda ideal obraz yaratish tendensiyasi psixologik bosim, taqqoslash va o'zlikning buzilgan ko'rinishiga olib kelishi mumkin.

Raqamli identitetning shakllanishi xavfsizlik bilan ham bevosita bog'liqdir. Self-Sovereign Identity (SSI) modeli shaxsga o'z ma'lumotlari ustidan nazoratni qaytarishni maqsad qiladi. Ammo sun'iy intellekt asosidagi soxta profillar, deepfake va ma'lumot o'g'riligi identitetning haqiqiylikini xavf ostida qoldiradi.

Bugungi raqamli muhitda identitet yangi ijtimoiy omillar ta'sirida shakllanadi: "like" lar, kuzatuvchilar soni, onlayn obro', raqamli reytinglar shaxsning jamiyatdagi o'rniga ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga raqamli tafovut mavjudligi ayrim insonlarning o'z "men" ini to'liq ifodalash imkoniyatini cheklaydi.

Umuman olganda, raqamli identitet texnik, psixologik va ijtimoiy omillarning birgalikdagi mahsuli bo'lib, uni ongli ravishda boshqarish, ma'lumotni himoyalash va axborot madaniyatini rivojlantirish shaxsning raqamli jamiyatdagi barqaror o'rnini belgilaydi.

Raqamli xavfsizlik va "men" ning himoyasi

Raqamli "men" tushunchasi nafaqat shaxsiy o'zlikni ifodalaydi, balki insonning raqamli xavfsizligi bilan ham bevosita bog'liqdir. "Self-sovereign identity" (SSI) — ya'ni "O'z-o'zini boshqaruvchi identitet" tushunchasi hozirda ko'plab davlatlar va texnologik kompaniyalar tomonidan qo'llanilmoqda [3]. SSI insonning o'z raqamli ma'lumotlari ustidan to'liq nazoratga ega bo'lishini ta'minlaydi. Bu modelda foydalanuvchi o'z ma'lumotlarini kim bilan va qachon ulashishini mustaqil belgilaydi.

Biroq bu sohada muammolar ham mavjud. [7] tadqiqotlariga ko'ra, sun'iy intellekt asosida ishlovchi soxta identitetlar (deepfake) insonning haqiqiy "Men" ini buzib ko'rsatishi, shaxsiy ma'lumotlar o'g'irlanishi yoki noto'g'ri ma'lumotlar tarqalishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, raqamli identitet faqat texnik masala emas, balki axloqiy va huquqiy jihatdan ham muhim muammo hisoblanadi.

Raqamli "Men" va ijtimoiy o'zgarishlar

Raqamli "Men" tushunchasi shaxsning ijtimoiy rolini ham tubdan o'zgartirmoqda. Endi inson jamiyatda o'z o'rnini faqat real muhitda emas, balki onlayn platformalarda ham belgilaydi. "Like" va "Follower" lar orqali baholanish, raqamli obro'-e'tibor, onlayn auditoriya oldida o'zini tutish — bularning barchasi yangi ijtimoiy o'lchovga aylanmoqda [8]. Shu tariqa, raqamli "Men" ijtimoiy kapitalning yangi shakliga aylanib, insonning professional va shaxsiy imkoniyatlariga bevosita ta'sir etmoqda.

Boshqa tomondan, raqamli muhit ijtimoiy tengsizlikni ham kuchaytirishi mumkin. Raqamli imkoniyatlardan chetda qolgan insonlar o'z "Men" ini to'liq ifoda eta olmaydilar. Bu holat "raqamli tafovut" deb ataladi. O'zbekiston misolida, "Yagona ID" tizimi joriy etilishi fuqarolarning davlat xizmatlariga raqamli kirish imkoniyatini kengaytirgani bilan birga, raqamli savodxonlik darajasining pastligi ba'zi qatlamlarni chetda qoldiradi.

Sun'iy intellekt va shaxsning raqamli transformatsiyasi

Sun'iy intellekt va algoritmik tizimlar insonning raqamli "Men"ini yanada murakkablashtirmoqda. Bugungi kunda ko'plab platformalar foydalanuvchining qiziqishlari, xatti-harakatlari va onlayn faolligi asosida avtomatik ravishda "raqamli profil" yaratadi [4]. Bu esa insonning o'z haqidagi tasavvurini ham, boshqalar nazaridagi obrazini ham sun'iy ravishda shakllantiradi. Shu tariqa, raqamli dunyoda "Men" endi nafaqat inson tomonidan, balki algoritmlar tomonidan ham boshqariladigan subyektga aylanadi.

Xulosa

Raqamli dunyoda "Men" tushunchasi murakkab, ko'p qatlamli va dinamik xususiyat kasb etmoqda. Texnologiyalar inson identitetini kengaytirsada, shu bilan birga nazorat, xavfsizlik va psixologik muvozanat masalalarini ham keltirib chiqarmoqda. Shu sababli, shaxs o'z raqamli identitetini ongli boshqarish, axborot madaniyatini rivojlantirish va etik me'yorlarga amal qilish orqali raqamli jamiyatda o'zligini saqlab qolishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Robles-Carrillo et al. (2023). Digital Identity: An Approach to Its Nature, Concept and Dilemmas. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/370988592_Digital_Identity_An_Approach_to_Its_Nature_Concept_and_Dilemmas
2. KT Chan (2022). Emergence of the Digitalized Self in the Age of Digitalization. ScienceDirect. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405452622000125>
3. Frontiers in Blockchain (2021). Self-Sovereign Identity on the Blockchain. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fbloc.2021.671456/full>
4. Ghirmai et al. (2023). Self-Sovereign Identity for Trust and Interoperability in the Metaverse. IEEE Xplore. <https://ieeexplore.ieee.org/document/10223395>
5. Wikipedia. (n.d.). Self-sovereign identity. https://en.wikipedia.org/wiki/Self-sovereign_identity
6. Granic et al. (2020). Beyond Screen Time: Identity Development in the Digital Age. Frontiers in Psychology. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.596174/full>
7. Zhang et al. (2023). AI-based Identity Fraud Detection: A Systematic Review. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2304.03791>
8. MIS Quarterly (2022). When Digital Technologies Enable and Threaten. <https://misq.org/>